

ПРАВОСУБЕКТНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА – БЪЛГАРСКА ПАТРИАРШИЯ

*Мария Кьосева**

1. Обща характеристика на Българската православна църква – Българска патриаршия

Изследването на правосубектността на Църквата провокира за размисъл юриста, който е свикнал да мисли в установени категории в добрия смисъл на думата, познава консерватизма на правните институти, основава се на буквата на закона, а в обществената реалност съществуват социални явления, каквото е Църквата, която няма две отделни битиета – едно догматично/теологично и едно юридическо. В същия смисъл заключава и Конституционният съд – „Църквата няма две наименования – едно, теологично, за вътрешна употреба, и второ, светско, за законова регламентация, както названието „православна“, така и именуването ѝ като „Една Света Съборна и Апостолска“ (чл. 1 от Устава на Българската православна църква) е част от нейното самоопределяне“¹.

Това налага да се търсят обяснения на явления, които не може да се квалифицират само от гледище на правото по познати класически начини и утвърдени принципи. Необходими са комплексен подход и „вглеждане“ отвъд юридическото битие, за да се намерят точните юридически аргументи и изводи като отправна точка за законодателството, административната и съдебната практика. Това е нужно заради разпознаваемостта (правния идентитет) на Църквата в правоотношенията, в които влиза, без

* Доктор по право, доцент в Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

¹ Решение на Конституционния съд № 12/15.07.2003 г. по к. д. № 3/2003 г.

да поражда съмнение, че е надеждна юридическа страна в договорни, административни и процесуални правоотношения.

Църквата е от онези обществени явления, които правото преднамира, а не създава, защото за нея с още по-голямо основание би било вярно написаното от проф. Живко Сталев за държавата, която е „един предправен факт“, „един изключително фактически процес“ и е пример за „апогей на нормативната сила на фактическото, на упоритостта на фактите и на преклонението на правото пред тяхната непреодолимост“².

За правото има значение земното измерение на Църквата като общност от хора, обединени от едно религиозно убеждение – вярата в Исус Христос. Началото на това общество от хора на земята е с божествен произход.³ Държавата и правото преднамират земното битие на Църквата и чрез закона държавата го признава или не признава, че то съществува като религиозна институция, т.е. като субект на правото.

Законът за вероизповеданията (ЗВ) преднамира съществуването на Българската православна църква – Българска патриаршия (БПЦ-БП) като член на Вселенската православна църква.

Според чл. 13, ал. 3 от Конституцията традиционната религия в Република България е източноправославното вероизповедание. Българската държава признава БПЦ-БП за изразител и представител на източноправославното вероизповедание, което има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот според чл. 10, ал. 1 ЗВ. Този исторически континuitет и институционална устойчивост дават основание на законодателя за признаване *ex lege* на правосубектността на БПЦ-БП, която е вторична и следва първичната канонична институ-

² Сталев, Ж. Нормативната сила на фактическото. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 1997, 176–177.

³ „От гледище на православното вероучение Църквата е богочовешки организъм или богочовешко единство, членовете на което са съединени помежду си чрез православната вяра, Божия закон, свещената йерархия и тайнствата.“ – В: Православен катехизис и послание на източните патриарси за православната вяра. 2. прераб. и доп. изд. от проф. Тотю Коев. С.: Синадално издателство, 1985, с. 85.

ционалност, призната от страна на другите поместни православни църкви.

Основната характеристика на БПЦ-БП като религиозна институция и като юридическо лице се съдържа в чл. 10, ал. 1 ЗВ: *Традиционно вероизповедание в Република България е източното православие. То има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот. Негов изразител и представител е самоуправляващата се Българска православна църква, която под името Патриаршия е правоприменник на Българската Екзархия и е член на Едната, Свята, Съборна и Апостолска църква. Тя се ръководи от Светия Синод и се представлява от Българския Патриарх, който е и Митрополит Софийски.*

Законодателят е възприел белезите на БПЦ-БП, които представят нейния общ облик, от Устава на Българската православна църква – Българска патриаршия (УБПЦ-БП)⁴. Уставът е санкциониран от ЗВ чрез нормативната делегация в чл. 10, ал. 2 ЗВ – *Българската православна църква е юридическо лице. Устройството и управлението ѝ се определят в нейния устав.*

2. Законови признаци на Българската православна църква – Българска патриаршия

Законовите признаци на БПЦ-БП като религиозна институция са, че тя е:

- неотделим член на Вселенската (Съборната) църква;
- самоуправляваща се (автокефална) патриаршия;
- една и единна;
- правоприменник на Българската екзархия;
- изразител и представител на традиционното източноправославно вероизповедание в Република България.

⁴ Вж. чл. 1 от Устава на Българската православна църква – Българска патриаршия, приет от VI Църковно-народен събор на 11 декември 2008 г. в Рилската света обител, публикуван в „Църковен вестник“, извънреден брой, 9.01.2009 г. Параграф 11, ал. 1 от същия отменя Устава на Българската православна църква, утвърден съгласно Закона за изповеданията, отм. с § 8 от Закона за вероизповеданията.

Представянето на законовите признаци на БПЦ-БП като религиозна институция е необходимо, защото като такава законодателят я признава за субект на правото.

2.1. Член на Вселенската църква

Основополагащ признак на БПЦ-БП е членството ѝ в Едната, Свята, Съборна и Апостолска църква. БПЦ-БП е призната от другите поместни православни църкви за автокефална.⁵ Това от своя страна предопределя основното ѝ свойство – че в рамките на православната общност може да има само една БПЦ-БП на територията на България като изразител на източното православие в институционален план като член на Едната, Свята, Съборна (Вселенска) и Апостолска църква.

Законодателят се съобразява с постулатите на каноничното право, които са основа на Устава на БПЦ-БП относно догматичните и каноничните положения. Те се явяват и правни белези на БПЦ-БП, възпроизведени в чл. 10, ал. 1 ЗВ. Това означава, че извън Вселенската (Съборната) църква не може да има БПЦ-БП, която да е призната за православна автокефална църква.

Следователно признаването на една поместна православна църква, в това число на БПЦ-БП, не зависи от временни и конюнктурни събития, териториални и национални особености или решения на поместните църкви или държави. Във връзка с това е необходимо предварителното изясняване на един съществен въпрос, който има решаващо значение за признаването на БПЦ-БП в религиозно-институционален план и респективно за признаването на нейната правосубектност.

Признаването на самостоятелна църква като неотделен член на Едната, Свята, Съборна (Вселенска) и Апостолска църква не е въпрос на вземане на самостоятелно и независимо държавническо решение, а е канонически въпрос. Това е от категорията въпроси, които не биха могли да се решават като суверенни от

⁵ Вж. за автокефална църква у Папатома, Гр. (архим.). Съвременни и бъдещи предизвикателства пред Православната църква. Исторически, еклисиологичен и каноничен подход. Солун – Катерини, 2019, 91–134.

страна на която и да е държава. Това не означава, че църковният въпрос не може да бъде и държавен приоритет.

Признаването от страна на държавата на която и да е православна църква в юридически смисъл като държавна религия, като субект на публичното право или като религия, отделена от държавата и призната като субект на частното право, е вторичен въпрос, който следва каноничното признаване на съответната православна църква от другите поместни православни църкви.

Правосубектността на всяка поместна⁶ православна църква следва, условно казано, „международното“ признаване от другите поместни православни църкви като самостоятелна църковна институция, която е неотделен член на Едната, Свята, Съборна (Вселенска) и Апостолска църква. Православна църква, която не е призната от другите православни църкви по правилата на наднационалното универсално право, каквото е каноничното право, не съществува като такава църква и дори да бъде призната от съответната държава като субект на правото, няма да носи белезите на православна църква. Обратното, ако една църква, призната от другите поместни източноправославни църкви като автокефална, не е призната от съответната държава⁷, това не би накърнило нейната същност на църква. За признаването на поместна православна църква каноничната санкция е първичната, важната и определящата, а признаването от държавата е последващ и вторичен въпрос, който има отношение към правното положение на Църквата като субект на правото в правната система на държавата, установява модел на държавно-църковни отношения и е атестат за държавническа зрелост. Правосубектността на всяка от

⁶ Вж. повече за понятието „поместна църква“, за да се отграничи от „местно поделение“ на БПЦ-БП, в експертното ми становище по гр. д. № 5111/2017 г. на ВКС, I г. о., по което е постановено решение № 176/20.12.2018 г. относно допуснатия до касационно обжалване въпрос с какви доказателства се установява правосубектността и валидно учреденото процесуално представителство на поместна православна църква.

⁷ Руската православна църква (РПЦ) и нейните организации не са субекти на правото от 1918 до 1990 г. според съветското държавно законодателство – Декрет Совета Народных Комиссаров РСФСР, януарь, 1918 г. – <http://www.kadis.ru>, но това не означава, че РПЦ не е била част от Вселенската/Съборната църква.

14-те поместни православни църкви се определя от законодателството на държавата, в която са седалището и диоцезът на съответната поместна църква – автокефална или автономна.

2.2. Самоуправляваща се (автокефална) патриаршия

Принципът за единството на Вселенската църква във верово и канонично отношение не изключва принципа за самоуправление на отделните поместни църкви.

БПЦ-БП е самоуправляваща се съгласно чл. 1, ал. 3 от Устава на БПЦ, който признае е възпроизведен като неин юридически белег и в чл. 10, ал. 1 ЗВ. Това означава, че БПЦ-БП се признава като една от автокефалните църкви, която е част от Вселенската църква. Признаването ѝ се състои именно във възможността да бъде отделна религиозна институция със свои органи на управление, които свободно и независимо вземат решения, но на основата на единството на вярата и каноните на православиято. Автокефалността на БПЦ-БП, която е определяща, обуславя на вторично ниво нейната персонификация като субект на правото.

Съществуването на отделните автокефални и автономни църкви⁸ не нарушава единството на Вселенската църква. Вярващите се обединяват в поместни църкви по териториални и национални⁹ отличия, но всички те имат за основа едно и също учение на вярата, ръководят се от едни и същи канони, поддържат евхаристийно общение помежду си и по въпросите на вярата и

⁸ Според еклисиологията (богословското учение за Църквата) Църквата Христова, бидейки една, се разделя на няколко поместни църкви. Те са: Константинополска (Цариградска), Александрийска, Антиохийска, Йерусалимска, Руска, Сръбска, Румънска, Българска, Грузинска, Кипърска, Еладска, Полска, Албанска и др.

Изброените православни църкви се управляват напълно самостоятелно и се наричат автокефални, а поместните църкви, които, макар да имат свое самоуправление, признават върховната власт на друга поместна църква, се наричат автономни – Финландска, Естонска др. Автономната църква се санкционира от поместен събор на автокефалната църква и издаването на патриаршески томос за това.

⁹ Това не означава, че за хора от други националности е ограничено членството в съответната църква.

християнския живот всяка от тях се подчинява на гласа на Вселенската църква, изразен на вселенските събори.¹⁰

Актът, с който се санкционира признаването на автокефална православна църква, е решението на Вселенски или друг събор на православните църкви. В исторически план има практика да се признава автокефалия чрез признаването от другите автокефални поместни църкви, както и с томос на Константинополския патриарх. Това означава канонично признаване, което от гледище на терминологията на правото условно може да бъде определено като „международно признаване“.

Въпросът за признаването на автокефална¹¹ православна църква е сложен и дискуссионен. Той е поставен предварително сред основните въпроси в дневния ред на едно от подготовителните заседания за всеправославния Велик събор¹², но не се стига до единно становище относно начина за признаване на автокефална църква.

Каноничното признаване на една православна църква за автокефална предопределя нейното признаване или непризнаване от страна на отделните държави като субект на публичното или частното право в съответната национална правна система.

Обстоятелството, че БПЦ-БП е призната за самоуправляваща се, означава, че тя самостоятелно устройва своята структура и система от органи на управление, но се ръководи от установените принципи в православието на съборност и йерархичност, които са нейна основа.

¹⁰ **Стефан, митр. Софийски, Г. Шавелски, протопрезвитер.** Православен катехизис. С.: Синод. печ-ца, 1943, 70–72.

¹¹ Вж. в по-нови изследвания за понятието „автокефалност“ у **Смочевски, А.** Формиране на конституционните отношения държава – Църква в Гърция (в контекста на предоставяне на автокефалия на Гръцката православна църква от Вселенската Константинополска патриаршия през XIX век). – В: Научни четения „Право и религия“. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021, 285–313.

¹² Постигната е Общоправославна позиция за автономията и способите за провъзгласяването ѝ на Междуправославната подготовителна комисия по доклад на Светейшите православни църкви и доклад на Секретариата по подготовката на Светия велик събор, проведен в центъра на Вселенската патриаршия, Шамбези, 9–17 декември 2009 г.

От гледна точка на държавно-църковните отношения и светското право самоуправляемостта на БПЦ-БП се разглежда и като ненанамеса на държавата във вътрешните дела на Църквата, което е и конституционен принцип¹³ на отделеност на религиозните институции от държавата според чл. 13, ал. 2 от Конституцията, който е предмет на тълкувателната практика на Конституционния съд. „Религиозните общности и институции са отделени от държавата. Недопустима е държавна намеса и държавно администриране на вътрешноорганизационния живот на религиозните общности и институции, както и в тяхното обществено проявление освен в посочените вече случаи на чл. 13, ал. 4 и чл. 37, ал. 2 от Конституцията“¹⁴. Според Конституционния съд „семантично думата „вероизповедания“ в случая обхваща и персоналният състав на религиозните системи в смисъл на общности; религиозните институции, в частност църквата, са отделни и независими от държавата, а държавата е светска“¹⁵.

2.3. Една и единна

Една и единна е както Вселенската православна църква, така и всяка поместна православна църква. Това е основно тяхно свойство, обусловено от същността на Църквата Христова, която не е формална юридическа организация от членове, събрани от една обща идея, а е жив организъм, чиито членове според християнското учение живеят своя пълноценен духовен живот само когато са част от тялото Христово, сиреч Църквата.

Признаването на една църква за автокефална означава, че тя е канонична, което предполага единствеността ѝ на едно конкретно място. Според Перистерския митрополит проф. Григориос

¹³ Вж. повече за конституционните понятия и принципи относно вероизповеданията в **Кьосева, М.** Конституционен и законов статус на вероизповеданията в България. – В: Религиозната толерантност в съвременния свят. Сборник статии и доклади. Пловдив: ЮФ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, 2014, 36–48.

¹⁴ По тези въпроси вж. също **Друмев, Е.** Конституционно право. 3. доп. и прераб. изд. С.: Сиела, 2008, с. 779; както и **Друмев, Е.** Конституционно право. 5. доп. и прераб. изд. С.: Сиела, 2018, с. 720.

¹⁵ Решение № 2 от 18 февруари 1998 г. по к. д. № 15/1997 г.

Папатомаc: *Колкото Православната църква, толкова и българската държава, ще трябва да се откажат от себе си, ако обявят и приемат, че Българската Църква е повече от една. Затова и Православната Църква в България не може да бъде канонично и юридически повече от една. Това се отразява и следователно гарантира каноничността и единствеността, защитени на държавно ниво, по един законен и конституционен начин.*¹⁶

Следователно основно канонично положение е, че на територията на една държава може да има само една автокефална църква, призната от другите поместни православни църкви като член на Едната, Свята, Съборна (Вселенска) и Апостолска църква. Определението на БПЦ-БП като единна и неделима в чл. 1, ал. 1 *in fine* от УБПЦ-БП повтаря само това, което се съдържа в „единна“ като характеристика на Вселенската църква. Въпросът за единството и неделимостта на БПЦ-БП не е въпрос на свободен избор и решение от страна на ръководния орган на БПЦ-БП в лицето на Светия синод, а още по-малко – на отделни нейни членове и представители. Единството и неделимостта на БПЦ-БП не е въпрос на „демократично“ решение на държавата, която може да си позволи да се произнесе с акт на държавен орган по основополагащия догмат за единството на БПЦ-БП, който засяга същността ѝ на църква. Израз на закрила на БПЦ-БП, която законодателят признава *ex lege*, е § 3 ПЗР ЗВ, според който лицата, които към влизането в сила на този закон са се отделили от регистрирана религиозна институция в нарушение на утвърдения по установения ред неин устав, не могат да носят идентично наименование и да ползват или да се разпореждат с нейно имущество. По този

¹⁶ Григориос Папатомаc, архимандрит, професор по канонично право на университетите в Атина и Париж. Канонично експертно мнение за възникналия православен църковен въпрос в България (1992–1998–2009) до Негово Светейшество г-н Максим, митрополит Софийски и Патриарх Български и чрез него до Св. Синод, София, представено от Българското правителство като приложение към искане за отнасяне на делото по Решението на Европейския съд по правата на човека, Пето отделение, по делото *Свети Синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и др. срещу България* от 22.01.2009 г. пред Голямата камера на ЕСПЧ. 10 години по-късно то е публикувано в **Папатомаc, Гр.** (архим.). Цит. съч., 363–412.

сериозен въпрос за единството на БПЦ-БП се произнася с решение¹⁷ Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) по прилагането на чл. 9 във връзка с чл. 11 на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи. Съдът се ограничава само до правосубектността на БПЦ-БП като едно от вероизповеданията в България, без да съобрази същността ѝ на църква, и обсъжда проблематиката на самоуправляващата се БПЦ-БП като вътрешнокорпоративна свобода и проява на плурализъм в едно демократично общество. Основният проблем в този тълкувателен подход е, че той е обусловен от тълкуването и прилагането на чл. 9 във връзка с чл. 11, който урежда правото на сдружаване. В този контекст спорът за легитимност на ръководството на БПЦ-БЦ се представя като спор за легитимност на ръководството на което и да е корпоративно юридическо лице¹⁸, а това е само каноничен въпрос. Аргумент, че вътрешните въпроси в православните църкви следва да се решават по каноничен ред, е обстоятелството, че жалбоподателят пред ЕСПЧ „митрополит“ Инокентий (митрополит по негово самоопределяне, без да е такъв по каноничен избор) след постановяване на решението за справедливо обезщетение чрез покаяние по правилата на каноничното право се завърна в единството на БПЦ-БП.

2.4. Изразител и представител на традиционното източноправославно вероизповедание в Република България

БПЦ-БП е изразител на традиционното¹⁹ източноправославно вероизповедание, което е толкова присъщо за бита, душев-

¹⁷ Решение от 22.01.2009 г. (основно), окончателно на 5.06.2009 г., и Решение (справедливо обезщетение) от 16.09.2010 г. на ЕСПЧ, Пето отделение, по делото *Свети Синод на Българската православна църква (митрополит Инокентий) и др. срещу България* по жалби № 412/03 и № 35677/04.

¹⁸ Подробен критичен анализ на Решението на ЕСПЧ, цит. в бел. 17, вж. в **Кюсева, М.** Българската православна църква като юридическо лице. – Юридически свят, 2010, № 1, 111–140. В статията е анализирана само корпоративната природа на БПЦ-БП като юридическо лице.

¹⁹ Вж. повече за конституционното признаване на източноправославното вероизповедание и актуалното му значение за държавния живот в **Кюсева, М.** Конституционен и законов статус на вероизповеданията в България. – В: Религиозната толерантност в съвременния свят. Сборник статии и доклади.

ността, културата, народопсихологията на българския народ поради дълголетното изповядване и практикуване, че се е превърнало в естествено правно явление. Съществуването на БПЦ като уникално социално явление „не от този свят“ е от категорията на факти²⁰ с непреходно историческо и цивилизационно значение за българската държава и за Европа, така че с основание се признава за юридическо лице по силата на закона (*ex lege*).

По силата на тези аргументи не е намеса от страна на държавата във вътрешните дела на религиозната институция, когато признава БПЦ-БП за изразител и представител на източноправославното вероизповедание, което има историческа роля за българската държава и актуално значение за държавния ѝ живот (арг. от чл. 10, ал. 1 ЗВ). Този исторически континуитет и институционална устойчивост дават основание на законодателя да признае *ex lege* правосубектността на БПЦ-БП, която е вторична и следва първичната канонична институционалност, призната от страна на другите поместни православни църкви.

Признаването на специална роля на определено традиционно, преобладаващо или официално вероизповедание в една държава само по себе си не е несъвместимо с европейските и международните норми, защото не пречатства упражняването на предвидените в тях права от други субекти, каквито са останалите вероизповедания.

Следователно по изложените аргументи БПЦ-БП е една от малкото институции в българската държава, които по такъв безспорен начин заслужават признаването по силата на закона, защото е получила признанието на времето.

2.5. Правоприемник на Българската екзархия

Не на последно място по значение е признакът на БПЦ-БП като правоприемник на Българската екзархия. Законодателят признава това в чл. 10, ал. 1 ЗВ заради историческата справедливост и институционалния ѝ континуитет.

Пловдив: ЮФ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, 2014, 36–61.

²⁰ Вж. Решение № 12/15.07.2003 г. по к. д. № 3/2003 г. от 2003 г.

Правоприемството е едно от четирите свойства на Христовата църква, изразено в „Символа на вярата“ чрез определянето ѝ като „апостолска“, което също е част от съдържанието на цитирания чл. 10, ал. 1 ЗВ. БПЦ-БП е член на тази Вселенска църква и като такава носи белега „апостолска“, т.е. тя се основава на правоприемството и продължава да съществува във времето идентична и неизменна чрез православната вяра, включително през турското робство, когато няма българска държава.

Възстановяването на БПЦ-БП под името Българска екзархия се осъществява със султански ферман през 1870 г., който по същество е юридически акт на признаване на БПЦ-БП като субект на правото.

Официалната легитимация на Църквата става факт преди възстановяването на българската държавност. Точно тези добре известни на широката общественост факти, които са исторически неоспорими, са възпроизведени от законодателя чрез правоприемството между БПЦ-БП и Българската екзархия. В това отношение най-точна е оценката на Конституционния съд²¹, според който по своята културна и историческа значимост за България евентуалното лишаване от правосубектност на БПЦ-БП при каквато и да е хипотеза би било акт с обратен знак на султанския ферман от 1870 г. Правоприемството на БПЦ-БП е проследено исторически справедливо в чл. 1, ал. 3 от Устава на БПЦ-БП на основата на принципите за исторически континуитет, институционален идентитет и единство. Уставът в цитирания член уточнява правоприемството от учредяването на БПЦ-БП до настоящото време – „Самоуправляващата се Българска православна църква – Българска патриаршия е правоприемник на Плисковската архиепископия, Преславската патриаршия, Охридската архиепископия, Търновската патриаршия и Българската екзархия“.

²¹ Вж. цитираното в бел. 1 решение на Конституционния съд.

3. Правна индивидуализация²²

Когато законодателят признава едно социално образувание за юридическо лице *ex lege*, какъвто е случаят с БПЦ-БП в чл. 10, ал. 2 ЗВ, в закона се определят и неговите правно индивидуализиращи белези. С тях правният субект се отличава от другите субекти на правото – наименование, управителни и представителни органи, седалище, устав. Когато юридическото лице се признава по закон, устройството и управлението му се възлагат чрез нормативна делегация на вътрешноустройствения му акт (най-често устав). Тези правно индивидуализиращи признаци се определят в теорията като общовалидни²³ за всички юридически лица независимо от системата, по която са възникнали.²⁴ Освен тези юридически признаци вероизповеданията имат един задължителен правно индивидуализиращ признак – верското убеждение, което е уникално за всяко вероизповедание и води до различна богослужебна практика и дейност. Според чл. 9 ЗВ всяко вероизповедание се характеризира със своето наименование и верските убеждения на физическите лица, които съставят религиозната му общност.

Правно индивидуализиращите белези на БПЦ-БП не са свободно избрани по волята на членовете на църквата като корпоративно устроено юридическо лице и не могат да се променят на основата на автономията на волята, защото те са белези на БПЦ-БП като вековна религиозна институция. Сполучлива аргументация в това отношение са думите на Ернст Канторовиц: *Канонистите повтарят отново и отново, че църквата на това или оно-*

²² Вж. **Кьосева, М.** Правен идентитет на Българската православна църква. – В: Научни трудове на Института за правни науки при БАН. Актуални правни проблеми, 2010, том V (8), 209–231. В статията е обосновано използването на понятието „правен идентитет“ вместо „правна индивидуализация“ и детайлно е представен всеки от бележите на правната индивидуализация.

²³ Вж. относно сдруженията **Голева, П.** – В: Юридически лица с нестопанска цел. Правен режим. Под общата редакция на Ц. Каменова. С.: БАН, 2003, с. 100.

²⁴ **Таджер, В.** Гражданско право. Обща част. Дял II. С., 1973, 85–87; **Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. 2. прераб. и доп. изд. С.: Софи-Р, 2002, 319–322; **Стойчев, К.** – В: Юридически лица с нестопанска цел. Правен режим..., 64–74.

ва място или държава остава същата църква дори и ако всичките ѝ членове са мъртви и сменени от други; или че collegium-ът или каноническото събрание на една катедрала са същите днес, каквито са били преди сто години, макар личностите да не са същите.²⁵

Член 10, ал. 1 ЗВ възпроизвежда наименованието от чл. 1 на Устава на БПЦ-БП на представителя на източноправославното вероизповедание в България – Българска православна църква – Българска патриаршия, като религиозна институция и като юридическо лице. Наименованието на БПЦ-БП е съставно и уникално, без добавки и промени в словоредата и свидетелства за принадлежността ѝ към Едната, Свята, Съборна и Апостолска църква. Наименованието е и индигия за верското убеждение – православната вяра.

БПЦ-БП е призната от закона като единна църковна институция, която от древността е с титул „Патриаршия“ и чиято вътрешна структура се определя от нейния вътрешноустройствен акт – устава, справедливо определен от изследователите за нейна „конституция“²⁶.

Законът за вероизповеданията в чл. 15, ал. 2 забранява съществуването на повече от едно юридическо лице като вероизповедание с едно и също наименование и седалище.

Седалището на БПЦ-БП може да се извлече по тълкувателен път от чл. 10, ал. 1 ЗВ във вр. с чл. 13, ал. 3, ал. 4 във вр. с чл. 3, т. 1 и чл. 38 от Устава на БПЦ-БП и е в София, тъй като Българският патриарх е и митрополит Софийски.

Когато юридическите лица се признават по силата на закона, законът определя също управителните и представителните им органи. Съгласно чл. 10, ал. 1 ЗВ управителният орган на БПЦ-БП е Светият Синод, а представителен орган е Българският патриарх, който е и митрополит Софийски.

²⁵ Канторовиц, Е. Двете тела на краля, изследване на средновековното политическо богословие. С.: ИК „ЛИК“, 2004, с. 273.

²⁶ Въргов, Хр. Конституцията на българската православна църква (история и развой на Екзархийския Устав) 1871–1921. 1921.

Органната структура на БПЦ-БП е изградена върху няколко основни принципа, които са водещи за целия православен Изток – йерархичност, съборност и пожизненост.²⁷

В православните църкви е възприета синодалната форма на управление.

Светият Синод²⁸ е определен като ръководен колегиален орган на БПЦ-БП в качеството ѝ на юридическо лице, признато от ЗВ в чл. 10, ал. 2. Той е орган, който се основава на съборността²⁹ като принцип на управление на Църквата като земна институция, и орган на върховната изпълнителна власт в БПЦ-БП.

Особеното за органите на БПЦ-БП като юридическо лице е, че патриархът и членовете на Светия Синод се избират по каноничен ред и са с духовен сан епископи.

Патриархът³⁰ е със сан в духовната йерархия на епископ, управляващ епархия, и е представител на БПЦ-БП като юридическо лице. Патриархът и митрополитите имат и трето качество – членове на колегиален орган на управление в лицето на Светия

²⁷ В същия смисъл вж. **Поптодоров, Р.** Диоцез, устройство и управление. – В: Българската патриаршия през вековете. Сборник. С.: Синодално издателство, 1980, с. 51.

²⁸ Синод означава събор.

²⁹ „Съборното начало се прилага за органи, в които участват миряни, но условно, защото този събор, например ЦС, не би могъл да се произнесе по въпроси от чисто догматичен или каноничен характер. Миряните участват в събора по делегация. Това е така, защото само съборът на епископите може да повика събора на миряните да участва в ЦС, а не светската власт. Вярно е, че Църквата е единство от миряни и клир, но това са съставните части на Църквата, двете категории членове, което е въпрос за същността на Църквата. Този въпрос не бива да се смесва с въпроса на кого принадлежи властта в Църквата. Епископите не са Църквата, но те имат върховната власт в Църквата. Каноните не говорят за правата на миряните в управлението“ – **Евтимий** (архим.), изказване на II Църковно-народен събор на 18 май 1921 г., издадено като самостоятелна книжка. Евтимий (Сапунджиев), архим. *Кому принадлежи върховната власт в Църквата. Из заседанието на 18 май 1921 г. Из стенографските протоколи на Църковно-народния събор.* Кн. 1. С.: фонд „Духовни издания“, печатница „Балкан“, 1921.

³⁰ „Патриарх“ е наименование за глава на автокефална поместна православна църква с ранг „Патриаршия“, което означава и едноличен орган на управление. Освен това „патриарх“ е „достойнство“, т.е. признание за автокефалност на поместна църква, чийто глава е признат за такъв от другите поместни православни църкви, и е израз на първенство по чест между епископите от Събора на епископите в диоцеза на поместната православна църква.

Синод, който по смисъла на чл. 6, ал. 1 УБПЦ-БП е върховен орган на управление на БПЦ-БП – положение, което е реципирано в чл. 10, ал. 1 ЗВ.

Принципът на пожизненост³¹ е относим към едноличните органи в църковната йерархия, каквито са патриархът и митрополитите. Там, където има ръкоположение, хиротония и интронизация като църковноканонични действия и участие свише, не може да има мандатност, защото в този случай това не е само въпрос на свободната човешка воля.

Членовете на Светия Синод като висш ръководен (управителен) колегиален орган и патриархът като едноличен представителен и изпълнителен орган на правосубектната БПЦ-БП са пожизнени, което е единственото изключение в областта на юридическите лица, за чиито органи поначало важи принципът на мандатност. Няма друг такъв случай в обществената система, включително и в българската държава, като особен субект на правото, за който да е изключено мандатното начало, освен за Църквата. Патриархът и митрополитите може да бъдат освободени само на канонични основания – за извършени тежки църковни провинения. Това се извършва от специалната юрисдикция Църковен съд – събор на епископи, в който не участват миряни. Решенията на църковните съдилища относно лицата, които са управителни или представителни органи, не подлежат на съдебен контрол от държавните съдилища. Държавата не може да осъществява контрол за законосъобразност на процедурата за избор, а ги признава за управителен и представителен орган на БПЦ-БП.³² Законът е

³¹ Принципът за мандатност намира приложение в колегиалните органи и преди всичко в тези, в които е застъпено участието на миряните, т.е. това са всички онези органи, за които има само избираща процедура без последващ или предхождащ каноничен избор – епархийски избиратели, членове на Патриаршеския избирателен събор, членове на епархийските съвети, църковни настоятели.

³² Вж. в този смисъл Определение № 2268/10.01.2017 г. по адм. д. № 14004/2016 г. на ВАС, III о.: „Обоснована и в съответствие със закона е преценката, че по силата на законната делегация от чл. 10, ал. 2 от Закона за вероизповеданията устройството и управлението на Българската православна църква се осъществява съобразно правилата на Устава на БПЦ. Законът предоставя на Устава на БПЦ – акт, приет на църковнонароден събор през 2008 г., да уреди изцяло материята, свързана с устройството и начина на управление на

делегирал на УБПЦ-БП да определя устройството и управлението на Църквата като юридическо лице, т.е. приложението на автономното канонично право.

В Църквата не може да се приложи принципът на вземане на решение на корпоративното мнозинство, според който нейни членове да вземат решение и да направят промяна на персоналния състав на определена категории органи в Църквата, така както е нормалното проявление на принципа на мнозинството и действие на волеобразувателния орган, каквото е общото събрание в корпоративно устроените юридически лица. Това се обосновава с уникалния единствен произход на Църквата, което я определя като уникално обществено явление и особен субект на правото.

Следователно принципите на църковната йерархичност, съборното начало, допълнени с пожизнеността, предопределят и някои особености в органите на БПЦ-БП като юридическо лице.

В заключение това, което най приляга на Църквата като уникален социален феномен и особен субект на правото и би послужило като справедлива оценка за БПЦ-БП, са брилянтните думи на изследователя на европейската история Норман Дейвис, според когото създаването на национални православни църкви от страна на България и Сърбия е стъпка, която им е дала мощен инструмент за изковане на своя собствена идентичност, за образуване на национален елит, за политическа публичност и за санкциониране на национални институции.³³

системата на Българската православна църква, като по този начин се осъществява принципът тази религиозна институция да е отделена от държавата – чл. 13 КРБ. По правилата на този устройствен акт църковно-съдебните дела се разглеждат от църковен съд по реда и на основанията, предвидени в Устава. Що се отнася до църковно-административните дела, то по силата на чл. 197 от Устава на БПЦ актове и решения, които по църковните правила са предоставени за решаване от органите на църковната власт, не могат да се обжалват пред съд в държавата“.

³³ Дейвис, Н. Европа. История. Велико Търново: Абагар, 2005, с. 399.